

in India and Abroad. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.944153>

7. KNOWLEDGE MANAGEMENT PRACTICES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS - A COMPARATIVE STUDY / N. Nawaz et al. *Polish Journal of Management Studies*. 2020. Vol. 22, no. 2. P. 291–308. URL: <https://doi.org/10.17512/pjms.2020.22.2.20>

8. Dei D.-G. J., van der Walt T. B. Knowledge management practices in universities: The role of communities of practice. *Social Sciences & Humanities Open*. 2020. Vol. 2, no. 1. P. 100025. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2020.100025>

9. THE NEW EUROPEAN RESEARCH AREA <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13567-2020-INIT/en/pdf>

10. Knowledge Management Practices in Universities: The Role of Communities of Practice | KMinstitute. *KMinstitute | The Knowledge Age is Here*. URL: <https://www.kminstitute.org/blog/knowledge-management-practices-universities-role-communities-practice>

11. Стратегія розвитку КНЕУ на 2023-2025.pdf. Google Docs. URL: https://drive.google.com/file/d/1CYl4IxrCYQcGajXLWLBaI_NLu49-iBpD/view

*Лариса Борисенко, к.пед.н., доц.
кафедра педагогіки та психології*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність теми дослідження. В умовах нестабільного, кризового стану соціально-політичного та економічного розвитку українського суспільства в умовах воєнного часу проблема соціально-психологічної адаптації особистості виступає однією з ключових проблем психологічної науки. Особливо це стосується студентської молоді, яка в такий тяжкий час має адаптуватися до нових умов навчання в ЗВО, особливо під час воєнного стану та військових дій на території України. Різнобічна і тривала дія загрозливих для життєдіяльності фрустраторів та несприятливих соціальних, психологічних, економічних чинників зумовлюють велику нервово-психічну напругу, тривогу, стрес, що призводять до зниження продуктивності навчальної діяльності, втрати віри в реалізації своїх особистих цілей в соціумі, що може призводити до виникнення стійких негативних психічних станів та

погіршення психологічного та фізичного здоров'я студентів як молодших курсів, так і старшокурсників. Оскільки умови та організація навчання в ЗВО постійно змінюються, в залежності від ситуації в конкретному регіоні, – то в режимі он-лайн, то в змішаному режимі, – зростають вимоги до навчальної праці студентів. Оскільки навчальний процес в закладах вищої освіти відбувається з використанням різних сервісів он-лайн, зростає навантаження на зоровий аналізатор студентів, що пов'язано з обробкою значних обсягів навчальної та наукової інформації. Підтримання постійної статичної пози під час роботи за комп'ютером негативно впливає на психічний стан; можуть з'являтися ознаки депресії, втоми; погіршуватися сон, знижуватися працездатність та продуктивність навчальної діяльності. Особливо негативно впливає на психофізіологічні стани студентів інформаційне перенасищення, обмеження простору, зниження рухової активності під час карантину. Адаптаційні можливості студентів в умовах екранної поведінки знижуються. В умовах вимушеної соціальної ізоляції у студентів нарастають тривога, страх, роздратування, агресія. Це все призводить до емоційного виснаження, сенсорної та особистісної депривації, тобто виникнення синдрому емоційного вигорання студентів. Ці обставини істотно актуалізують необхідність всебічного вивчення проблеми психологічної адаптації студентів в сучасних умовах. Доцільно зазначити, на початку навчання в університеті молоді люди переживають період становлення себе як самостійної особистості, що несе відповідальність за свої дії. І все це збігається з новою стадією психологічного розвитку людини, активним формуванням її соціальної зрілості, інтенсивним моральним і інтелектуальним розвитком, моделюванням освітнього і життєвого шляху, виробленням оцінного ставлення до умов власної життєдіяльності. Але освітнє середовище та реалії сьогодення не створюють сприятливі умови для ефективного формування у молоді в цей період не тільки професійних знань і умінь, а й якостей, необхідних для ефективної соціально-психологічної адаптації. Тому дослідження особливостей соціально-психологічної студентів, які навчаються в умовах змішаного навчання, – із

врахуванням їхніх індивідуально-психологічних властивостей є важливим питанням соціальної психології. Ці дослідження надають можливість отримати цінні дані для прогнозування успішності навчальної діяльності, дозволяють виділити групи підвищеного ризику, які характеризуються високою ймовірністю виникнення адаптаційних порушень у навчанні, а також для вирішення завдань оптимізації, профілактики і корекції соціально-психологічної адаптації студентів в умовах змішаного навчання.

Поняття «адаптації» є одним із важливих категорій сучасної психологічної науки, бо її особливості значним чином впливають на ефективність як навчальної так і професійної діяльності. Термін походить від латинського «*adaptatio*», що означало «пристосовую», «змінюю». Цей термін вперше був використаний німецьким фізіологом Г. Аубертом у 1865 р. для характеристики явища пристосування органів чуття (зору, слуху тощо) до впливу відповідних зовнішніх подразників різної інтенсивності [4].

За визначення О.Кокуна: «Адаптація – це процес, який зумовлений зміною в психофізіологічному стані людини під впливом дезадаптаційних факторів, що потребує одночасної та узгодженої взаємоспівдії функціональних підсистем на всіх рівнях цілісної системи з метою ефективного забезпечення діяльності в нових умовах» [1].

Проблему соціально-психологічної адаптації особистості досліджували українські вчені (М. Корольчук, В. Семиченко, О. Кокун, Т. Міщенко); із зарубіжних вчених (К. Роджерс, Р. Даймонд, Х. Левенсон, М. Оделл, Е.Дж. Феарс). Увага дослідників в основному зосереджується на вивченні різних факторів, у тому числі й особистісних властивостей, які спричиняють процес дезадаптації студентів молодших курсів. Під соціально-психологічною адаптацією більшість учених розуміють пристосування індивіда до нових умов соціального довкілля. Уміння адаптуватися за різних обставин характеризує процес становлення і розвитку особистості, її професійного зростання. У випадку ж її дезадаптації порушується не лише особистісно-професійний розвиток, а й знижуються психофізіологічні

можливості організму, виникають розлади здоров'я.

Адаптація (за визначенням М. Корольчука) – це активна системна відповідь функцій організму, яка спрямована на підтримку гомеостазу та створення адекватної врегульованої програми, відповіді з мінімальними реакціями на умови, що постійно змінюються, умови діяльності, в основі якої лежать 5 основних компонентів, – енергетичний, сенсорний, операційний, ефекторний і активаційний [2, с. 47]:

- *енергетичний компонент* забезпечує енергетику організму і включає великий набір вегетативних реакцій;

- *сенсорний* – забезпечує аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища, кодування інформації в послідовність нервових імпульсів;

- *операційний* – фільтрацію, селекцію й переробку інформації та вироблення на її основі рішення;

- *ефекторний* – здійснює реалізацію рішення;

- *активаційний* – визначає рівень відповіді організму, мобілізацію елементів, що включаються в програму.

Так, вченими-психологами доведено, що формування нового стереотипу поведінки упродовж першого року навчання призводить до дезадаптаційного синдрому в 35-40% першокурсників. Будь-які істотні зміни в навчальному процесі, особливо несподівані, можуть ускладнити і без того непрості механізми пристосування. Тут істотний вплив на перебіг процесів соціально-психологічної адаптації студентів мають такі чинники, як ставлення до обраного фаху, професійне спрямування, особистісне самовизначення, система ціннісних орієнтацій, індивідуально-типологічні особливості, ґрунтовність привласнених кожним соціальних норм тощо. Оскільки поняття «адаптація» має не лише загальнонауковий, а й системно-дисциплінарний характер, то психологія, виходячи з даних інших наук про природу адаптаційних процесів, має розробляти свій специфічний аспект. У цьому зв'язку цілком виправданою є точка зору, згідно з якою «діяльність суб'єкта, функціонування його як особистості можуть бути описані у вигляді системи

адаптивних процесів, кожний з яких розгортається в межах певної психологічної адаптації» [1, с. 92]. Психологічна адаптація розуміється як один із провідних чинників і як необхідна умова соціалізації.

На соціальному рівні дослідники частіше за все виділяють суспільно-політичну форму адаптації, професійну, соціально-психологічну, психофізіологічну, матеріально-побутову. В основі запропонованої В. Семиченко концепції системного розгляду процесу адаптації покладено ідею про те, що це складне явище, яке має певну структуру. Наведемо найбільш узагальнений перелік цих підсистем [3, с. 175]:

Підсистема енергетична, яка відображає ресурсні можливості організму, їх спроможність забезпечити функціонування основних систем організму в умовах підвищення енерговитрат. На рівні цієї підсистеми адаптація переважно проходить шляхом пристосування. В цілому мова йде про той фізіологічний механізм, що забезпечує пристосування людини як біологічної істоти до ускладнених умов діяльності.

Підсистема середовища, яка відображає відносини людини та тих зовнішньо-предметних умов, що її оточують. Зміна умов може бути повною або частковою. Наприклад, в умовах змішаного навчання студента, тобто, у формі он-лайн з використанням різних ІТ-технологій та поєднанням з очною формою. Показниками адаптації, що відбувається на середовищному рівні, можуть бути відповіді на прямі запитання (задоволеність чи незадоволеність відповідними умовами).

Підсистема діяльнісна відображає здатність людини виконувати дії, що складають зміст відповідної діяльності. По-перше, це передбачає засвоєння нових дій, по-друге – подолання вже напрацьованих навичок, які в нових умовах є недоцільними, по-третє – часові витрати на виконання цих дій. Показниками адаптації до діяльності можуть бути; наявність уникнення труднощів та помилок у виконанні основних видів діяльності, доцільний розподіл навантаження протягом доби, тижня.

Підсистема соціальна відображає входження людини в нове соціальне

середовище. Соціальний аспект адаптації характеризується, з одного боку, ступенем прийняття людиною норм та правил життя а новій соціальній спільноті, а з іншого – ступенем прийняття цієї людини соціальним оточенням. Показники, що відображають тенденції соціальної адаптації: задоволення людини групою, до складу якої вона входить, співпадання індивідуальних і соціальних цінностей, соціальне сприятлива позиція.

Підсистема особистісна відображає той загальний результат адаптації, коли людина відчуває психологічний комфорт від ситуації свого життя, приймає її як конструктивно значущу, що відкриває подальші перспективи розвитку.

Варто підкреслити неправомірність абсолютного протиставлення репродуктивних і продуктивних, адаптивних і творчих процесів у розвитку мислення і особистості в цілому [2, с. 93]. Очевидно, потрібно якомога глибше розкривати конкретну діалектику адаптивності і творчості. Це, безумовно, дасть змогу забезпечувати більшу керованість процесами формування особистості, перебігом навчально-виховного процесу тощо. У теорії психологічної адаптації, як правило, виділяються такі етапи: розгортання адаптаційних процесів людини: усталена адаптація, переадаптація, дезадаптація, реадаптація. Звичайно, скористатися даними про ці етапи в системі освіти немає змоги. Проте саме ідея етапності адаптації варта найпильнішої уваги. Зокрема, перший висновок, який було зроблено в результаті аналізу проблеми, полягає у тому, що успішність адаптації залежить від того, яка спеціальна робота здійснюється педагогічним колективом у першому семестрі. Це, відносно, дає змогу визначити два етапи психічної адаптації студентів: пропедевтичний і поточний (основний), на кожному з яких необхідно забезпечити організаційні і психолого-педагогічні умови ефективного розгортання різноманітних адаптаційних процесів. В цілому під процесом адаптації будемо розуміти складну систему перетворень, що відбуваються з людиною відповідно до зміни в умовах її життя, внаслідок яких виникають певні якості: а) адаптованість як безпосередній результат цих

перетворень, тобто стан узгодження наявних якостей і вимог середовища, або б) адаптивність як інтегрована особистісна якість, що забезпечує здатність людини до подальших перетворень. Результат процесу адаптації – адаптованість людини до певної системи [1, с. 75].

Процес адаптації є одним з найбільш досліджуваних наукових об'єктів і використовується в різних науках – біологічних, філософських психологічних. У зв'язку з цим у сучасній літературі використовується багато суперечливих визначень цього поняття. Багатьма авторами адаптація визначається як пристосування. Проте таке тлумачення поняття є дуже вузьким, оскільки не враховує специфіки адаптації людини. Адже людина не лише пристосовується до середовища, але й активно перетворює його. Як відомо, між людиною і середовищем існують мінливі, взаємодоповнюючі відносини. Можуть спостерігатися їх варіанти [3, с. 176]:

- а) зміна людини при незмінюваному середовищі (відрив від життєвих обставин);
- б) різноспрямовані зміни людини і середовища (поглиблення суперечностей);
- в) незмінюваність людини при життєвих обставинах, що змінюються (консерватизм);
- г) односпрямовані зміни людини і середовища (синхронізація розвитку та умов);
- д) незмінюваність людини і середовища (стагнація).

Висновок. Проте варто зауважити, що поза увагою дослідників залишається ще багато нерозв'язаних проблем. Найбільш актуальною на сьогодні є проблема системного розгляду процесів адаптації, її результатів, адаптаційних можливостей особистості. Проблема вивчення адаптації та адаптаційних можливостей особистості полягає в тому, що вона потребує комплексного підходу.

Список використаних джерел

1. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності. Монографія. Київ, Міленіум, 2004. С.55.
2. Корольчук М. С. Адаптація та її значення в системі психофізіологічного забезпечення діяльності. *Зб. наук статей Київського міжнародного університету. Серія: Педагогічні науки. Психологічні науки*. К.: Правові джерела, 2002. Вип. 2. С. 191-211.
3. Семиченко В.А. Психологія діяльності. Київ, 2002. 248 с.
4. Сікора Я. Адаптація як об'єкт наукового дослідження: психолого-педагогічний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. Вип. 2 (51). С. 135-139.].

*Євген Волковський, к.е.н., доц.
кафедра фінансів імені Віктора Федосова*

СИСТЕМА EUROPASS ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ УНІВЕРСИТЕТУ

В умовах євроінтеграції країна має виконати величезний обсяг кроків щодо адаптації вітчизняного законодавства до вимог Європейського Союзу, що регламентується відповідною угодою про Асоціацію. Цей шлях розпочався 10 років назад у 2014 році. І станом на квітень 2024 року загальний прогрес виконання становить 77%. При цьому напрям освіти, навчання та молоді є найбільш успішним у аспекті прогресу адаптації до європейського законодавства. Станом на квітень 2024 загальний прогрес даного напрямку становить 94%. [1]

Втім одним завдань яке досі є невирішеним є питання дотримання вимог до документів, що складають Європейську систему оцінювання рівня кваліфікації та освіти. Даний напрям мав бути адаптований ще у 2021 році, втім на сьогодні залишається єдиним, що має 0% прогресу. Відповідно до плану завдань з адаптації відповідальною установою є Міністерство освіти та науки. Відповідно до плану завдань є необхідно розробити та прийняти нормативно-правового акт, яким передбачено офіційне використання